

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstraat 59, wormerveer
adm.: kon. wilhelminalaan 38, leersum

H. DE JONG — AMSTERDAM

'VREZE DER HEREN' ¹⁾

1 Johannes 4 : 17, 18 — „Hierin is de liefde bij ons volmaakt geworden, dat wij vrijmoedigheid hebben op de dag des oordeels, want gelijk Hij is, zijn ook wij in deze wereld. Er is in de liefde geen vrees, maar de volmaakte liefde drijft de vrees uit; want de vrees houdt verband met straf en wie vreest, is niet volmaakt in de liefde.”

'Vreze des Heren' — zo heb ik deze overdenking genoemd. Dat lijkt een misplaatste titel, want in het bijbelwoord dat ik las gaat 't over vrees die uitgedreven, buiten de deur gezet wordt. Het is de liefde die dat doet. En daarom zou 'liefde' een betere titel zijn geweest. Maar straks zal u mijn bedoeling wel duidelijk worden. 'Vreze des Heren' is een oude term uit de tale Kanaäns, helemaal binnenkerkelijk dus. Toch lijkt het vandaag wel eens alsof je er *buiten* de kerk meer-mee terecht kunt dan *in* de gemeente.

Vreze des Heren, of Godvrezendheid of Godsvrucht, wat is dat eigenlijk? Het is religieuze schroom, eerbied, ontzag. De bijbel typeert er de gesteldheid mee van mensen, die gewetensvol op de naam van God reageren.

Zulke godvrezende mensen vind je niet overal. In de wereld niet, maar in de kerk ook niet. Het lijkt wel eens alsof ze zich speciaal ophouden in het grensgebied tussen kerk en wereld in. En dat is niet alleen mijn indruk.

In het Nieuwe Testament lezen we dat Paulus op zijn eerste zendingsreis in een bepaalde stad de joodse synagoge bezoekt en toespreekt. We horen hem dan van wal steken: „Gij Israëlietische mannen en *gij die God vreest*, hoort toe.” Blijkbaar had de joodse gemeente daar regelmatig gasten en was ze omgeven door een rand van belangstellenden en het is kenmerkend dat men deze mensen aanduidde met de term: Godvrezenden. Daarmee waren ze dus getypeerd. Het viel op: Ze zaten er zo

eerbiedig bij, in onderscheiding van de vaste leden van de gemeente, voor wie alles soms wel eens wat vanzelfsprekend geworden was. En is. En trouwens, ze behoeven ook nog niet eens altijd de gemeente te bezoeken, deze godvrezenden. Soms staan ze nog verder af.

We lezen in de bijbel van vader Abraham, dat hij op zijn omzwervingen ergens komt, waar hij bang is gedood te worden om wille van zijn vrouw, die dan na zijn dood door een ander ingepikt kan worden. Hij vraagt Sara dan, om zijnenwil te liegen: zeg, dat je mijn zuster bent. Op deze manier verdwijnt Sara tóch in de harem van de koning, maar zonder dat Abraham vermoord wordt. Later komt uit hoe de vork aan de steel zit en de koning vraagt Abraham om opheldering. Dan zegt Abraham: ik dacht: wellicht is er geen vreze Gods in deze plaats. Zij zullen mij doden om mijn vrouw.

Dat was een vergissing van Abraham: die vreze Gods was er wél. De mensen leefden daar wel degelijk in het besef, dat hun gedrag onder goddelijke beoordeling stond en dat ze dus niet maar alles konden doen, waar ze zin in hadden.

Ook hier dus weer die godsvrees op 'n plaats waar je die niet zou verwachten, buiten de gemeente, in de wereld.

Natuurlijk wil ik de wereld hiermee niet idealiseren. We kunnen daarin genoeg mensen tegenkomen die God niet vrezen en dan ook geen mens ontzien — zoals de slechte rechter uit de gelijkenis.

Toch is het iets om over na te denken,

dat buitenkerkelijke mensen de gemeente nog wel eens voorgaan in godvrezendheid, in eerbied en respect voor de Heilige.

Ja wel, maar staat nu niet in die tekst die ik uit Johannes voorlas, waarom dat zo is? De volmaakte liefde drijft de vrees uit en wie vreest is niet volmaakt in de liefde. Wanneer wij God als Vader in Christus kennen, dan zijn woorden als vrees, eerbied, ontzag niet langer de geëigende termen om onze verhouding tot de Here God te typeren. Dan is schroom niet langer de overheersende houding. Dan zijn er momenten dat wij vergeten dat God heilig is, of dat er een oordeelsdag komt of dat er een hel bestaat. Dan zijn we nog maar van één ding vervuld, van de liefde. Gods liefde in Christus tot ons en onze wederliefde tot Hem en de naaste. En vandaar dus, dat je in de gemeente de godvrezendheid zo niet tegenkomt.

Dit klinkt goed! Wat zou het mooi zijn als dit de reden was!

Denk eens in: de liefde, die de vrees heeft uitgedreven! Dus dat ze zo sterk is in de gemeente dat ze de vrees buiten de deur heeft gezet. Wat zou dat geweldig zijn! Liefde is het grootste dat er is. Ze vraagt totale inzet, heeft met volmaaktheid te maken, zoals we hier lezen. Is ze werkelijk onder ons christenen zo sterk aanwezig? Ik vraag dit niet cynisch, maar hoopvol.

Hoopvol en toch ook realistisch. Want de vrees wordt ook wel eens door mindere dingen uitgedreven. Bijvoorbeeld door gewinning en sleur. Wat je dan krijgt is een gemeente, die in een koude vanzelfsprekendheid over de heiligste dingen praat. Vreze Gods is daar dan niet meer, dat is waar, maar niet omdat men volmaakt is in de liefde, maar omdat men volmaakt is in eigen ogen. Zelfvoldaan en blasé. En dan is het moment gekomen dat je zegt: geef mij maar die godvrezenden buiten de kerk.

Toch lijkt ook die godvrezendheid mooier dan ze is. Want, wees eerlijk, 't betekent toch dat het leven in een zekere angstvalligheid gevangen zit. De spontaneïteit krijgt geen kans. Een mist van toberigheid ligt over het bestaan uitgespreid. Zoals Joh. zegt: Vrees houdt verband met straf. We moeten vrees, ook als ze vreze des Heren is, niet idealiseren.

Ik denk dat als het goed is, de liefde en de vreze des Heren toch in een

zekere relatie tot elkaar staan en dat ze elkaar als het ware nodig hebben. Dat het goed is om steeds door de vreze des Heren heen te gaan om bij de liefde te komen die de vrees uitdrijft.

Zoals we ook in het evangelie door Johannes de Doper heen moeten om bij Jezus Christus te komen. En Johannes de Doper zou je de prediker van de vreze des Heren kunnen noemen. Door hem, zijn prediking, moeten wij heen.

En dat is niet iets dat één keer gebeurt, maar telkens opnieuw. Zoals ik al zei: de liefde is het hoogste. Iets waar we ook telkens weer uitvallen. En laat het zo zijn dat we dan, als we er uitvallen, opgevangen worden in het net van de vreze des Heren. Om dan langs die weg ons weer opnieuw in de liefde te begeven. Zo blijft de vreze des Heren ook in de gemeente functioneren.

En tot de godvrezenden die buiten staan, zou ik willen zeggen: U bent nog onder de voorloper, Johannes de Doper. Laat u door hem bij Jezus Christus brengen. Wees niet tevreden met enkel ontzag, er is meer voor u. Vriend, kom hogerop!

Maar u maakt met die vrees een goed begin, dat wel. En als u verder komt, zult u met deze scholing achter de rug 't nooit vanzelfsprekend gaan vinden dat u leven mag in het licht van Gods liefde. Want dat is het toch eigenlijk wat de vreze des Heren zegt: het is allemaal niet vanzelfsprekend: Vergeving, genade, eeuwig leven. En dat moet vreze des Heren *blijven* zeggen. Dat is haar blijvende plaats en taak aan de rand van ons geestelijk leven. In het midden zijn andere dingen te beleven, maar aan de randen, — ja, laat daar de vreze des Heren op wacht staan.

Als ik Johannes goed versta, is wat hij zegt dus een uitnodiging, onvriendelijker gezegd: een uitdaging aan schroomvallige mensen, eerbiedige gelovigen, om de weg van de liefde in te slaan, ter overwinning van hun eigen angsten en onzekerheden. De liefde van Christus, laat die maar volmaakt worden, dan wordt ons leven pas echt blij en spontaan. Maar Johannes wist ook wel, dat we de vrees niet kunnen missen. Dat de eerbied heilzaam op de achtergrond blijft staan, want die volmaaktheid in de liefde, ziet u, het is zo'n hoge greep voor ons.

¹⁾ Gehouden voor de NCRV-radio op maandag, 20 februari 1978.

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Toelichting op het redactiebeleid, gegeven op de jaarvergadering van de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw” d.d. 18 maart 1978

BELEID (1)

Bewegingsbeperking

Wie in protestantse kringen „kerkgebouw” zegt, zegt per definitie „preekstoel” — het enige meubel dat met een stoel niet of nauwelijks te maken heeft. Behalve dan, dat het in naam herinnert aan de goede oude tijd waarin de prediker zat en de gemeente stónd. Voor het overige vindt ge stoelen of banken. Bij voorkeur banken, zoals in de Jeruzalemkerk te Utrecht, waar de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw” haar jaarvergadering houdt.

Banken — meubels die in al hun onverzettelikheden demonstreren, dat dit gebouw een kerkgebouw is en niets anders — zeker geen vergaderruimte. Banken perken vrijwel alle bewegingsvrijheid in, laten hooguit ruimte voor enige inschikkelijkheid — maar ook die is uiterst beperkt. Schuive er ter rechter zijde teveel mensen in, dan vallen anderen er ter linker zijde uit, en omgekeerd. Niets belet u dit ook figuurlijk te verstaan. Slechts wie zich in het midden hebben genesteld, zitten betrekkelijk veilig, zij het dat ook zij, al is het in mindere mate, de onrust van de wisselende beweging ondergaan moeten: enige beweeglijkheid is wel gewenst.

Lezers of abonnees?

De „kerk met banken” demonstreert even treffend als ongewild onze kerkelijke situatie.

Met die kerkelijke situatie heeft de redactie van „Opbouw” wekelijks te maken — een situatie met veel beperkingen en weinig bewegingsvrijheid — en dat bepaalt haar beleid... of niet? Anders gezegd: bepaalt de redactie zelf haar beleid of wordt dit bepaald door de gegeven kerkelijke

situatie? De vraag blijve tijdelijk onbeantwoord.

De redactie staat in elk geval wel voor een andere vraag: hoe bereikt zij dat het blad wordt gelezen? Men make zich geen illusies: het aantal lezers is beslist niet gelijk aan het aantal abonnees. Maar al te vaak blijft het blad — met het adresbandje er nog om — voor onbepaalde tijd ongelezen, tot het de verdwijning nabij is, zo oud dat het nog net goed is voor O.P.A. oftewel enigerlei oudpapieractie, hetgeen in de huidige situatie ook al geen lucratieve bezigheid is en nauwelijks winst afwerpt. Het ongelezen verwezen worden naar hergebruik op lager peil is overigens een lot, dat ook andere, soortgelijke bladen treft.

Concurrentie

In dit alles spelen factoren een rol waarop de redactie geen enkele invloed kan uitoefenen — zelfs al wordt haar bij tijd en wijle verweten als zouden haar artikelen te élitair zijn — zeg maar: te moeilijk. In een tijd waarin de schat van de kerk van twintig eeuwen gemeengoed zou moeten zijn, krijgt zij te horen: doe alstublieft niet zo moeilijk.

Nu gaat het hier mijns inziens duidelijk om een tijdsverschijnsel. Enerzijds hangt de klacht over de moeilijkheidsgraad samen met het feit, dat veel mensen werkelijk moe, zo niet oververmoeid zijn. Het maatschappelijk leven is overspannen, het werkklimaat niet meer ontspannen zoals vroeger. De irritatie over al het negatieve dat onder onze aandacht komt, is constant en gaat gepaard met een neerslachtigheid die aan wanhoop grenst. De mogelijkheid om ongenoege en frustraties af te reageren bestaat nauwelijks, en christenen denken veelal dat ze eigenlijk niet boos mogen worden — ten onrecht.

Anderszijds is en blijft er de opdringerige aanwezigheid van de massamedia, wier informatiekeuze niet alleen uiterst subjectief is, maar die tegelijk informatie in zulke overstelpende hoeveelheden over ons uitstorten, dat wij in arren moede de toevlucht nemen tot het aanhoren van het samenvattend journaal en het kennisnemen van de krantekoppen. De rust — en de tijd — ontbreekt, om als

Doet het oude zuurdeeg weg!

Zeven dagen lang, na het slachten van het Pascha, mocht er in de woningen der Israëlieten geen gedesemd brood gegeten worden. Al wat gezuurd was moest worden weggedaan. In heel het gebied, waar de Israëlieten woonden, mocht zelfs geen gedesemd brood gezien worden.

Dit feest, deze inzet van de HERE, heeft Israël van jaar tot jaar moeten onderhouden. Ieder jaar, op het Paasfeest, gold voor het volk van de HERE: zuivert het oude zuurdeeg uit! Doet het gegiste uit uw landpalen weg!

Wij hebben hier te doen met een onderdeel van Israëls schaduwachtige eredienst. Want het zuurdeeg was het zinnebeeld van de onreinheid der zonde en het wegdoen uit de woningen van al het gezuurde was een symbolische belijdenis. Deze belijdenis: dat Israël zich kende als het geheiligde en afgezonderde volk van de HERE.

Israël was een geheiligd volk. Als zodanig mocht het niet in de zonde leven. Helaas had het zich in Egypte met afgoderijen ingelaten. Maar niet het minst daarom had het zolang in dienstbaarheid gezocht.

Als de HERE in zijn ontferming het

volk uit het diensthuis gaat verlossen, het gaat redden uit het oordeel door het bloed van het paaslam, dan moet het van afgoderij en andere zonden vijand zijn en lust in het heil en de gerechtigheid van de HERE hebben. Dan moet het oude zuurdeeg worden weggedaan. Daarom: zuivert het oude zuurdeeg uit! En het luisteren naar deze roepstem tot heiligmaking en afzondering was de gelovige aanvaarding van de eis des HEREN: Weest een vers deeg!

Hierin toont ons de heilige Geest ook, wat de roeping van de nieuwtestamentische kerk is, haar roeping als verlore gemeente van onze Heer Jezus Christus. Onze roeping als gekochten en getekenden door het bloed des Lams. Want ook ons paaslam, Christus, is geslacht.

Paulus schrijft in 1 Corinthe 5:

„Weet ge niet, dat een weinig zuurdeeg het gehele deeg zuur maakt?” Toen daar in de kerk van Corinthe een openbare zondaar een plaats werd gelaten in de vergadering van de gemeente, zonder dat de kerkelijke tucht werd toegepast, schreef Paulus: Gij ontheiligt het Verbond des HEREN. Doet toch die zonde en die zondaar uit uw midden weg. Het oude zuurdeeg moet uitgezuiverd, opdat gij een vers deeg moogt zijn. Want ook ons paaslam is geslacht: Christus. Laten wij daarom feest vieren, niet met oud zuurdeeg, noch met zuurdeeg van slechtheid en boosheid, maar met het ongezuurde brood van reinheid en waarheid.

B. Telder, Bilthoven

vroeger krant en weekblad te spellen en te herspellen. Wij leven in een tijd van snel-lees-cursussen, een logisch verschijnsel in een tijd waarin zelfs bibliotheken de stroom van informatie niet meer kunnen bijhouden.

Verkenning op de taalmarkt

Onze taal heeft zich bij deze situatie aangepast, zegt men even ten onrechte als gemakshalve. Het is niet waar: de taal zelf doet niets, is slechts instrument. Wij hebben ons taalgebruik aangepast en onze woordenschat in onze vermoeidheid of gemakzucht gereduceerd tot het soms absolute minimum. De tijd van de spreekkunst lijkt voorbij — die van de spraakkunst (de grammatica) trouwens ook. Krampachtig pogen enkelen het tijdperk der hunnen („ik heb hun geholpen) te achterhalen door het nieuwe tijdperk der hennen, getuige zelfs het toch nog recente Liedboek: „een woning wilt hen geven”, regel uit lied 62, dat niemand minder dan Huub Oosterhuis tot auteur heeft. En dan hebben we het nog niet eens gehad over het foutieve gebruik van „wat” in constructies als „iets wat” en dergelijke — iets dat een schrijver in de periodiek „Onze Taal” deed verzuchten, dat wij het eerlang niet

meer over „ditjes en datjes”, maar over „witjes en watjes” hebben. Slordige haast, pure gemakzucht dan wel botte onverschilligheid terzake van het voertuig onzer gedachten bezorgen ons een brevet van onvermogen voor „onze taal” of verraden — testimonium paupertatis — onze armoede aan gedachten. Wie trouwens heeft of neemt nog de tijd om te luisteren naar de veldragen-volzinnen van een taalkunstenaar als I. A. Diepenhorst? Zelfs de kinderboeken van W. G. v. d. Hulst zijn niet meer te lezen, te verteren, zegt men, vanwege de overdaad aan bijvoegelijke naamwoorden en beschrijvingen. Wie het iets deftiger wil zeggen stemme in met een recente recensie: de boeken van V. d. Hulst zijn te zeer beïnvloed door de stijl der tachtigers.

Eenvoud kenmerk van het ware?

Probeerde een man als prof. dr K. Schilder de cliché-taal van zijn tijd te doorbreken met een abundant proza dat soms de poëzie benaderde — al vrij kort na zijn dood werd zijn woordgebruik voor jongeren ervaren als te overladen, te overdadig, te geforceerd, bombastisch zelfs. Een

(vervolg op pag. 107)

— ONTMOETINGS DAG — IJSELHAL

Zaterdag 22 april 1978

Tienerprogram
met zangroep

Jeugdprogram
voor 4 t/m 7 jaar
en voor 8 t/m 11 jaar

Crèche
voor 0-4 jaar

H. LANGERAK — UTRECHT

De dichter en de geur-associatie

Er is in de wereld van de psychologen heel wat te doen geweest over de „associatie”.

Het woord dat letterlijk „verbinding” betekent, duidt op het effect, dat een bepaalde ervaring na jaren nog hebben kan.

Om een willekeurig voorbeeld te geven: Iemand heeft op de lagere school eens een flinke draai om z'n oren gehad van de juffrouw. De tik was volstrekt onverdiend en het kind was er, begrijpelijk, erg verontwaardigd over geweest. De juf had die dag een wat vreemde, fel paarse, jurk aan.

Als dit kind, volwassen geworden, een vrouw ontmoet met een jurk die lijkt op die paarse van toen, komt heel de gebeurtenis weer boven. Ook de emoties. Dat is een kleur-associatie.

Er zijn ook associaties die door geuren ontstaan. Als je oliebollen ruikt heb je even een oudejaarsavond-gevoel en als oudere gereformeerde mensen de geuren van pepermunt en eau de cologne ruiken, zitten ze weer naast hun moeder in de kerkbank.

Welnu, over een geur-associatie gaat het in het gedicht van de bekende dichter Geerten Gossaert, dat we dit keer willen bespreken.

Encore

In het midden van mei, als de nachtegaals zingen,
En de avondglans huwt aan den morgenschen schijn,
Als de schuchtere geur van de late sering
Zich mengt met den geur van de vroege jasmijn,

Toen hoorde ik uw lippen de woorden ontglippen:
(Ik was maar een knaap en gij waart nog een kind)
Hoe wrang is de smaak van verwinrende lippen
Zoo het innig verlangen der ziel niet bemint!

En ik zag het gebed van uw hulplooze oogen,
En ik voelde, beangstigd, de angstige klem
Van uw 'hande' om mijn hand, en mijn lippen bewogen,
Maar mijn machtlooze wanhoop verstikte mijn stem.

Dan, uw schaamte bedwong het onstuimige hijgen
Van uw harte en de nachtwind verwaaide uw klacht,
En niets meer verstoorde 't oneindige zwijgen
Dan een zwaan, die zich roerde in de roerloze gracht . . .

Maar nòg op mijn hand die uw handen omvingen,
Herproeven mijn bevende lippen uw pijn,
Als de schuchtere geur van de late sering
Zich mengt met de geur van de vroege jasmijn.

Het franse opschrift „encore”, dat „weer” in de zin van „nogeens” betekent, suggereert al iets. 't Is wat studentikoos gezegd, dus zal het gebeuren wel hebben plaatsgevonden, toen de dichter student was.

Dat hij beweert: „Ik was maar een knaap en gij waart nog een kind”, slaat dan niet zo zeer op de leeftijd. Het zegt iets over de onvolwassenheid van beiden. Ik stel me voor dat de student van een vergadering komend, een studente naar huis bracht.

't Was laat geworden, sterker, 't was vroeg in de morgen toen ze samen langs de gracht liepen. Ze hoorden de nachtegale al zingen terwijl het ochtendgloren begon. Een romantische nacht.

En dan komt er in het hart van de student de begeerte even te vrijen. Haar even te kussen.

Hij kan die lust niet bedwingen en geeft er aan toe. Hij omhelst en kust haar. Het meisje, dat daar helemaal niet op bedacht was, schrok hevig. Ze stamelde, terwijl ze angstig zijn hand vastklemde: „Dat doe je toch niet als je niet echt van elkaar houdt.”

Die schrik heeft op de gevoelige student een geweldige indruk gemaakt.

U moet bedenken dat deze gebeurtenis wellicht plaats vond rond 1910. In die dagen dacht men over de omgang van jongens en meisjes wel even anders dan vandaag.

Gelukkig maar, ook omdat we er een prachtig gedicht aan overgehouden hebben. Een stuk poëzie, boordevol van de indrukken van die avond.

De avondglans huwt — 't gaat immers over de liefde — met het morgenlicht. De geur van de late sering, is schuchter — er is toch de verlegenheid van het meisje en van de jongen.

Ook, daar moet u op letten, staat het eerste vers in de tegenwoordige tijd, terwijl het eindigt met een komma. Het tweede vers is dus gewoon het vervolg, terwijl dat in de verleden tijd staat. Dat is niet per ongeluk, of omdat anders het ritme niet zou kloppen, nee dat is heel opzettelijk, heel suggestief.

De dichter beleeft die gebeurtenis van toen, opnieuw. Op het moment dat hij die geur weer in z'n neusgaten krijgt, is die avond er weer. Sterker — en dat is het grote geheim van de woordkunst — ook door het gedicht wordt het gebeuren opnieuw werkelijkheid. Dat is de scheppende kracht van de poëzie.

En daardoor worden wij, die het gedicht lezen, getuigen van dat gebeuren.

We horen het meisje spreken over de wrangheid van de kus, waarvan niet de liefde de drijfveer was. Niet het innig verlangen der ziel.

We zien, ieder van ons op zijn eigen manier, de smekende blik in haar ogen en we horen het onstuimige „hijgen” van haar hart. Ook merken we hoe ze zijn handen vastklemt en ondergaan iets van de geschoktheid van die jongen. 't Is doodstil op de gracht. Geen van beiden zegt meer iets.

't Lijkt wel een eeuwigheid duren. En dat oneindige zwijgen wordt nog benadrukt door een zwaan die zich roert in de roerloze gracht.

Die allitererende zeggings doet je ook de ontroering mee beleven.

Voor de dichter is die geur-associatie zo sterk, dat hij nog de klem van haar hand voelt op zijn hand.

Bij een goede vriend van mij staat een seringboom in de tuin, niet ver van een jasmijn. Een enkele keer gebeurt het dat de sering laat zijn en de jasmijn vroeg is.

Ik denk, nu u dit gedicht kent, dat, als u die geurenmengeling zou insnuiven, u zou zeggen „encore”. En u zou, net als ik, een zwaan horen die zich roert in een roerloze gracht.

Het gedicht is uit EXPERIMENTEN.

Vervolg van pag. 106

BELEID

nieuwe zakelijkheid, ook op taalgebied, deed haar intree — een verzakelijking die samenhang met een steeds verdergaande „vertechnocratisering” van de maatschappij. Met name immers op het gebied van de techniek nam men „anderstalige” termen en begrippen over zonder zich de moeite te geven die te vertalen: gemakzucht en luiheid waren geen zaken meer om je voor te generen — de robot van de techniek deed zijn intree samen met een onverschillige, zakelijke, voor taal ongevoelige mens. Een simplisme in taalgebruik, vergelijkbaar met biblicisme op het gebied van bijbelgebruik (men wenst directe resultaten), werd en is een onverbiddelijke eis. Voor versieringen is geen plaats, bijvoegelijke naamwoorden zijn taboe. Rudimentair en primitief, zo niet vulgair, is favoriet. Daarvan getuigt niet alleen veel moderne literatuur, maar ook alledaags taalgebruik: je hebt tegenwoordig niet meer ergens tabak van, laat staan balen tabak — nee je kunt volstaan met „de bale”, zonder de meervoudsuitgang-„n”: het komt allemaal niet meer zo precies, zegt men.

Verzadiging — maar niet van de markt

Doordat men overvoerd wordt met

nieuwe informatie, wordt de behoefte aan achtergrond-kennis bijna automatisch kleiner. Aan de drang naar directe informatie wordt tegemoet gekomen door de computer in reuzendans wel vestzakformaat — de laatste, in de vorm van een kleine rekenmachine, is op sommige Amerikaanse lagere scholen voor de leerlingen als verplicht gesteld: de kinderen groeien er bij op. Maar die zelfde computer, die zo snel zoveel directe, praktische informatie verstrekt, werkt tegelijk het a-historisch „denken” royaal in de hand . . .

De straat laat ons via de televisie ongetwijfeld meegenieten van ons tijdsbeeld: demonstraties voor de meest uiteenlopende zaken achter spandoeken met pakkende leuzen als blikvangers. Het visuele element wordt aangevuld door het auditieve: monotone spreekkoren die een moderne wildernis doen vermoeden en een primitieve levensgemeenschap waaraan alleen de echte tam-tam ontbleekt. Dat de achterkant van de spandoeken doorgaans blanco is, kon wel eens symbolisch zijn: men weet niet eens waar men achteraan loopt.

TOT ZIENS

op de
ONTMOETINGSdag
in Zwolle!

Zaterdag 22 april a.s.
IJSSSELHAL — 10.30 uur

D. W. L. MILO — DALMALLY

Gereformeerd Kerkboek?

de melodieën beproefd

n.a.v. 'Geref. Kerkboek'
i.o.v. GS Kampen-1975

We zeiden het al: deputaten hebben zich vergist, toen ze de toevallige verhogingen als pepernoten in de psalmwijzen rondstrooiden. Ze volgden een verkeerde voorganger en een verkeerde „praktijk van de kerkzang”. Ze hebben geen aanwijsbare bronnenstudie gemaakt. En voegden, aan een reeks fouten in het Liedboek, nog een reeks andere toe.

Hoe kwam het Liedboek eigenlijk aan die fouten? Dat Liedboek, althans de psalmberijming en -toonsetting, waren al opgezet in de proefbundel van 1951, later in een dito van 1958. Men heeft in de definitieve uitgave van 1968 niet meer de correcties verwerkt, die door het in 1962 verschenen werk van Pierre Pidoux aan de orde waren gesteld. Misschien konden ze toen al niet meer terug.

Dat is jammer. Zoals gezegd: voordien heerste er nog al wat onzekerheid over de verhogingen. Sommige mensen prevelden iets over „algemene gedragsregels”, maar niemand wist er het fijne van. Mensen die oude (nu ja, oude) kerkboekjes uit de negentiende eeuw — of zelfs uit de achttiende eeuw! — kenden, troffen er verhogingen in aan. Ja waarlijk. Maar mensen die al voor 1962 fotocopies van de eerste definitieve uitgave van 1562 bezaten, wisten er toen al meer van. Terwijl na de verschijning van Pidoux' werk alle twijfel verdwenen is.

Misschien gelooft u Pidoux ook al niet? Dan zullen we uit het vaatje van Petrus Datheen moeten tappen. Datheen schreef in zijn eerste Nederlandse uitgave van vertaalde en getoonzette psalmen, uit 1566, ingebonden achter de Canin-bijbel van 1571, ... Nee, Datheen schreef niet. Zijn onbekende muzikale medewerker schreef de muzieknotatie *dubbel* uit, om elk misverstand te voorkomen. Naast elke geschreven noot (hij gaf vierkante noten en vierkante staartnoten) schreef die medewerker ook de eerste letter van het solmisatie-stelsel op. Wie „geen noot zo groot als een koe kon lezen” (en die waren er wat!) kon toch de náám van de noot weten. En voor zover hij het lied 'Jan, daar leit een kip in 't water' kon zingen kon hij ook de psalmmelodieën voortbrengen.

U zult zeggen: maar met dat versje zijn nog maar 5 noten gegeven? Gelijk hebt u. Maar meer waren niet nodig. Het was in die tijd niet gebruikelijk in toonladders van 8 tonen te rekenen — maar in toon-

groepen van vier, tetrachorden genoemd. Twee reeksen van vier noten, twee tetrachorden zagezegd, vormden samen een toonladder. Het tweede tetrachord stond namelijk een kwint, vijf tonen, boven het eerste. Wie de 5 noten van 'Jan daar leit' kende, had dus de eerste tetrachord afgezongen en was met de laatste noot op de tweede tetrachord beland. Daar ging het van hetzelfde laken een pak: boven de c kwam de kwint g; boven de d kwam de kwint a. En zo voort. Dat is geen theorie, dat is je reinste praktijk.

En wat is nu het solmisatie-stelsel? U herkent de namen sol en mi in dat woord. Die komen uit een oud zangersversje van Guido van Arezzo uit de 11de eeuw. Die zangers begonnen hun oefeningen met een gebedje tot Sint Johannes:

UT quaeant laxis — REsonare fibris — MIRa gestorum — FAMuli
tuorum — SOLve polluti — LABii reatum — Sancte Iohannes.¹⁾

Daar hebt u het hele muzikale abc; als de kip verdronken is brengt men de put in kaart. Want elke volgende regel uit het do-re-mi begint een trap hoger dan de vorige! Welnu, Datheen's medewerker schreef naast elke noot de beginletter van de náám van die noot. Om elk misverstand te vermijden. Wilt u een voorbeeld? Neem dan de wijs van psalm 19, die loopt nog al ver uiteen, als het ruime hemelrond. De eerste regels worden als volgt geschreven. Eerst in muziekschrift:

g d d e d c — c d e f e d — a c c b a g. En dan daarnaast in letters:
V S S L S F — V R M F L S — R F F M R V.

U ziet dat Datheen in de 2e regel, waar zijn tetrachord tekort schiet, van voren af aan bij ut begint, nu opnieuw tot fa doorgaat, maar terugkomende zich weer op het eerste tetrachord instelt: door de noot die hij juist mi noemde nu weer la te heten. (Dat ut met een V werd geschreven kent u wel uit latijnse spreuken.)

En wat is nu de winst? Dat elke zogenaamde „verhoging” tengevolge van dit minutieuze schrijfsysteem *voorkomen* werd. Als Datheen en zijn medewerker zo minutieus noteerden hetgeen hun eigen oren in Genève hadden beluisterd, hebben vastgelegd hetgeen door Pierre Valette volkomen zekerheid had verkregen, kunnen we hen niet negeren op andere plaatsen dan psalm 19. Vooral niet op de later verhoogde plaatsen! Neem bijvoorbeeld ps. 71, eerste regel.

Daar schrijft het GKb, evenals de IKB een a-gis-a sluiting. Maar wat deed Datheen?

a g e f f g a g a En daarnaast:
L S M F F S L S L U ziet een la-sol-la sluiting en geen ut-si-ut.

Nog een voorbeeld als het mag. Psalm 150, de eerste 4 balken:

f a g f a b e s c — f a g f a b e s c — a d c f f e f — c f d c c b e s c. Aangevuld:
V M R V M F S — V M R V M F S — M L S F F M F — V F R S S F S. Wie aan het eind van de 4e balk dus een verhoging zou willen zingen (omdat 18e en 19e eeuwse boekjes dat toelieten) weet voortaan, dat het van den beginne anders is geweest.

U zult, misschien nog niet geheel overtuigd, vragen: maar wat deed Datheen met de verlagingen? Nu, neem bijvoorbeeld psalm 20, een dorische. Die luidt bij Datheen:

a a g a c b a g a f f f e d c — f g a b e s a g f e d e n z. Illusratie:
R R V R F M L S L F F F M R V — F S L F L S F M R e n z.

¹⁾ Het woord ut (opdat) is later vervangen door het meer klinkende woord do. U ziet dat de zevende trap (si) is gevormd uit de naam Sancte Iohannes.

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Religieuze subcultuur (vervolg)

Wanneer een Israëliet een Nazireeër ontmoette en bij zichzelf dacht: wat een aparte mens! wat heeft hij anders dan ik!, moest hij er onmiddellijk achteraan denken: ook ik behoor apart te zijn en anders te leven dan de heidenen rondom.

Daarbij was het niet de bedoeling, dat

alle Israëlieten het gedragspatroon van de Nazireeërs overnamen en b.v. ook de wijn lieten staan. Daar ligt een verschil met de moderne subculturen. De vertegenwoordigers daarvan maken wel degelijk propaganda voor hun levenswijze. Zij zeggen: onze manier van leven is de enig goede manier. Het zou pas goed zijn als iedereen ons levenspatroon overnam, weer zelf zijn eigen brood bakte, zich niet meer elektrisch schoor, enz. Iedereen moet ons navolgen.

Dat zeiden de Nazireeërs niet. Ze bekeerden niet: onze levensstijl is de enig goede en daarom moet iedereen die overnemen. Ze wilden door hun apart gedrag alleen zeggen: denk erom dat je God niet vergeet en je niet aanpast aan een heidense levenswandel.

Jonadab

Het hoeft niet te verbazen, dat het nazireeërschap juist in tijden waarin de aanpassing aan de heidense levenswijze veld won, in bijzondere zin een appèl betekende op het geweten van het volk. Anderszijds stond het in zulke tijden juist daarom ook niet erg in aanzien bij het volk.

In een dergelijke tijd waren de Rechabieten Nazireeërs geworden. Dat was in de tijd toen het Tienstammenrijk door en door verziekt was door de Baälsdienst, die tengevolge van het optreden van Izebel enorme invloed gekregen had.

Jonadab, de zoon van Rechab, was toen hun stamhoofd. Uit wat we over hem lezen in 2 Kon. 10 komt hij naar ons toe als een fervente en ra-

dicale bestrijder van de Baälsdienst, die samen met Jehu een massale slachting aanrichtte onder de dienaren van Baäl.

De situatie was toen bedroevend. Israël had zich voor het overgrote deel aangepast aan het heidense vruchtbaarheidsdenken. Van een aparte levensstijl en van een denken en handelen dat geïnspireerd werd door de wetten van Jahweh was nauwelijks iets overgebleven. In die situatie riep Jonadab zijn zonen bij zich en zei: we moeten een appèl doen op het volk. We moeten het confronteren met zijn roeping zich door Jahweh te laten beheersen. Van nu af drinken we geen wijn meer. En onze aparte levensstijl zullen we nog accentueren door ook op ons te nemen altijd een nomaden-bestaan te blijven leiden en

Een zuur appeltje? Dat kan lekker zijn op zijn tijd. En u hebt nu al meer kennis dan muziekdeputaten bleken te bezitten. En meer dan bij de proefbundels van IKB destijds ter algemene beschikking stond. Want uit de IKB namen deputaten alle verhogingen plus een aantal extra over. Zeer tot smart van ds Smilde. Als een vrijgemaakt psalter, zich Gereformeerd Kerkboek noemende, iets had kunnen verbeteren aan het Liedboek, dan ware dat hier en nu op zijn plaats geweest.

—o—

Toch biedt deze proefbundel ook enkele verbeteringen, vergeleken met de IKB. In ps. 131 bijvoorbeeld is de foutieve verhoging uit het Liedboek verbeterd. Helaas is in de gelijke melodieën voor ps. 100 en 142 de fout teruggekomen. Men zou aan een drukfout gaan denken. Er zijn bijvoorbeeld drukfouten: de laatste noot van ps. 95 moet geen D maar een F zijn. In psalm 79 regel 5 komt een noot te veel voor.

Foutieve rusten komen in psalm 56 na regels 3 en 7 voor. In psalm 57 is na regel 4 echter een rust vergeten of weggelaten. Ook in psalm 76 na regel 3. In psalm 38 is na regels 1 en 4 een rust geschreven, waarna nog een halve rust. De eerste zijn fout, de laatste goed.

De balkindeling is meestal zo, dat aan het eind van elke balk een rust komt. Verwarrend is het daarom, dat in psalmen 52, 75, 81, 99 en 138 met dit systeem is gebroken. De korte regels konden daar beter zijn samengevoegd, aangezien ze door geen rust worden onderbroken en een volzin vormen. Bij psalm 47 is dat terecht wel gebeurd.

Onze psalmwijzen kennen nog enkele melismen — dat zijn groepjes van twee of drie noten, op dezelfde lettergreep gezongen. Ze herinneren ons aan de tijden van voor het psalmzingen. Ze zijn bovendien bijzonder bruikbaar voor de bijbehorende tekst. De smeking uit psalm 6, regel 1, kent iedere kerkganger. Welnu, dat melisme is in het GKB verloren gegaan. Ook in psalm 28 onduidelijk gemaakt. Jammer, zo'n verlies. En onnodig. Alle berijmers sedert 1562 hebben er zich aan gehouden — vandaag wordt het blijkbaar niet verstaan.

Wie de ontwikkelingsgeschiedenis van de psalmwijzen bestudeert ziet namelijk, dat tussen 1542 en 1562 sommige wijzigingen zijn aangebracht, die met de oorspronkelijke tekst verband houden. Dat is niet met psalm 6 het geval; die wijs kwam in 1542 in een keer gaaf ter wereld. De tekst was: „Ne veuille pas, ô Si-re”, of nog ouder: „Je te supplie, ô Si-re”. In beide gevallen is het melisme een buiging voor Si-re, Heere.

Die wijziging is wel aangebracht in psalm 130, tijdens de proefbundels. De melodie was aanvankelijk volkomen regelmatig. Stellen we de lange noot met een streepje voor en de korte met een punt (als in het Morse-systeem) dan luidde het schema van psalm 130:

```

— . . . . — — — — —
— . . . . — — — — —
— . . . . — — — — —
— . . . . — — — — —

```

Ziet u? Alle acht regels vormen een regelmatig patroon. Maar in 1551 kreeg de vijfde regel een paar lange noten (die in 1542 al aanwezig waren, maar in

1547, 1548 en 1549 weer kort geschreven waren). Waarom die lange noten? Het ging om de tekst: Entends ma voix plaintive: hoor naar mijn smekende stem. En blijkbaar hebben de zangers de woorden entends ma (hoor naar mijn) al biddend aandachtig en langzamer uitgesproken; de noten werden uiteindelijk lang geschreven — en hiermee is althans één van de vele onregelmatigheden in onze psalmwijzen verklaard.

Zoudt u nog zo'n voorbeeld willen zien? Neem dan psalm 143. Het schema was aanvankelijk:

```

— — — — . . . . — — — — . . . . — — — —
— — — — . . . . — — — — . . . . — — — —
— . . . . — — — — —

```

De eerste drie lange noten droegen de woorden Seigneur Dieu (oys l'oraison mienne). De eerbied bij het uitspreken van Gods naam is duidelijk voelbaar. Om ritmisch te „rijmen” werd de derde regel ook met 3 lange noten aangevangen. Maar hier was de tekst „mon humble (supplication)”; mijn nederig verzoek. En nu kreeg „mijn nederig” precies dezelfde waarde als Gods naam, hetgeen zeker niet op nederigheid wijst. Dientengevolge (?) zijn de 2 lange noten in regel 3 gebracht tot 2 korte.

Als u op deze wijze doorgaat kunt u dozijnen voorbeelden vinden: hoe de melodie zich bij de tekst aanpaste, toen het nog kon. Nadien was het een schending van alle kerkelijke „accorden”, als men nog aan de wijzen prutste. Vandaar dat het voor onze her dichters zo moeilijk is, de juiste tekst bij de klassieke wijzen en onregelmatigheden te vinden. Psalmberijmen is geen nummertje huisvlijt!

Wij houden hier mee op. Het heeft u lang genoeg aandacht en inspanning gekost vrezend wij. En we garanderen niet dat alle fouten zijn opgespoort. Het is per saldo onze opgave niet. Wel zien wij het als onze taak: mee te helpen aan de conservering van de tonale schat uit de reformatorische kerken. En willen deputaten van gereformeerde (en dus zich reformerende!) kerken iets goeds doen, dan moeten ze terug naar het reformatorisch model van Calvijn — en niet met de vergankelijke smaken der tijden meewaaien.

Dat klinkt stoer. En toch willen we er iets van verzachten. Naar onze overtuiging hadden deputaten, rekening houdende met de zo door Christus gewenste eenheid onder zijn belijders, zich kunnen voegen naar de IKB, te vinden in het Liedboek voor de Kerken. Inclusief alle daar gemaakte fouten? Helaas, voorlopig ja. Die fouten hadden gezamenlijk gecorrigeerd kunnen worden, na voldoende bronnenstudie. Maar wanneer zeg maar 80 procent van psalmzingend Nederland eenmaal voor een psalter gekozen heeft (dat niet volmaakt, maar stukken beter dan 1773 en stukken beter dan Gereformeerd Kerkboek mag heten) dan moet er wel grote oorzaak zijn, om daar tegenover een afwijzend standpunt in te nemen.

Wie gelooft nog, dat onze kinderen op de gemengde scholen de psalmen uit het GKB zullen zingen? Wie denkt dan, dat volgende generaties uit de overvloed van psalmberijmingen ook maar één vers uit het hoofd kennen?

De Hervormden hebben, bij het afwijzen van Hasper en het aanvangen van een eigen psalter, kerkpolitiek bedreven. Maar — zijn de Gereformeerden daar vrij van gebleven? Of zijn ze werkelijk beter omdat ze gereformeerd zijn?

Isolement

Dat is helemaal niet zo'n dwaze gedachte. Het is algemeen bekend, dat een gemeenschap die zich afsluit voor de buitenwereld, veel langer zichzelf blijft en veel langer haar eigen karakter behoudt dan een gemeenschap die zich openstelt.

Vijftig jaar geleden, toen de moderne nieuwsmedia nog niet in onze huizen stonden en de enige getolereerde lectuur bestond in christelijke dagbladen en kerkelijke weekbladen en christelijke streekromans, was het gevaar van aanpassing aan een onbijbelse manier van denken veel kleiner dan vandaag. Hoe meer invloeden van buitenaf op ons afkomen en hoe meer mogelijkheden die krijgen om ons te bereiken en op ons in te werken, des te groter

wordt ook de invloed ervan en des te meer mensen worden erdoor ingesponnen.

Dat gold ook in de tijd van Jonadab. In zijn dagen waren de heidense godsdiensten vruchtbaarheidsreligies. Hele brokken van de cultus en allerlei godsdienstige handelingen waren erop gericht de vruchtbaarheid van de akkers en wijngaarden te bevorderen. Jonadab kan best gedacht hebben: als wij geen akkers en wijngaarden bezitten, wordt de verleiding om aan de afgodendienst mee te doen al een stuk kleiner. En als we niet in een stad gaan wonen, is het gevaar dat we worden meegesleurd door de decadentie en het materialisme minder groot dan wanneer we nomaden blijven. In het isolement ligt onze kracht. Het is best mogelijk dat dit motief bij

hem heeft meegespeeld. Maar het was niet het hoofdmotief. Het zou trouwens ook geen waterdichte garantie gegeven hebben. Gelukkig leidt het bezit van akkers en wijngaarden niet automatisch tot afgodendienst, evenmin als het wonen in een stad onherroepelijk leidt tot decadentie en afval van de HERE. En omgekeerd biedt een nomadenbestaan geen garantie tegen materialisme. Ook vandaag vormen de meest beschermde omgeving en het meest geïsoleerde bestaan nog geen garantie dat iemand zijn geloof zal bewaren. En anderszins is het mogelijk om je zelfs in de rioolputten van deze wereld onbesmet van de wereld te bewaren.

ons nooit te laten inkapselen door het gangbare levenspatroon.

Jonadabs afwijzing van een geregeld leven en zijn opdracht tot een nomadenbestaan kan mede zijn ingegeven door de gedachte, dat het bewerken van akkers en wijngaarden en het wonen in steden gemakkelijker kon leiden tot deelname aan het heidendom en tot verlies van eigen levensstijl.

C. VEENHOF — KAMPEN

Over oorlog en vrede (4)

„Een socialist kan niet tegen iedere oorlog zijn zonder op te houden socialist te zijn.”

De stelling die hierboven is afgedrukt is er een, en wel een fundamentele, van Lenin. Hij poneerde die toen de Europese socialisten tijdens de eerste wereldoorlog de „ontwapeings”-leus gingen aanheffen. Lenin betoogde daartegenover dat oorlogen met de bourgeoisie, met de kapitalisten, onvermijdelijk waren en dan ook gevoerd moesten worden! Pas als de bourgeoisie was geliquideerd en de wereldrevolutie een feit was geworden mocht men de wapens op een schroothoop gooien. Dan... maar ook niet eerder.

Als gevolg van dit fundamentele principe is het nodig dat de communistische staten zich tot de tanden bewapenen!

Om deze gigantische bewapening te rechtvaardigen moet door de communistische massamedia in eigen land rusteloos worden verkondigd dat de imperialistische staten permanent op de loer liggen om, zodra ze daartoe de kans krijgen, de communistische te vernietigen. Er moet, anders gezegd, angst worden gewekt en onderhouden voor een aanvalsoorlog „van buiten af”.

Maar tegelijk moet er in de kapitalistische landen door de communisten een groots opgezet „vredesoffensief” worden ontketend met het doel de bewapening dáár af te remmen, zo mogelijk te doen stoppen.

Na afloop van de verkiezingen van deze week erkende Marcus Bakker dat zijn partij daarbij een geduchte nederlaag had geleden. Maar — zo zei hij — de maatschappelijke activiteiten van de partij gaan door en betekenen veel! En hij wees er met trots op dat de communisten in de „vredesbeweging”, en dan speciaal in de „anti-neutronenbom-actie”, een leidende rol hadden gespeeld!

Alles geheel volgens de instructies van Moskou!

★ ★ ★

De vorige week heb ik iets geschreven over de verheerlijking van het leger door Breznjef. En over de politiek van de steun aan alle guerrilla- en „bevrijdings”activiteiten zoals die door de Sowjet-Unie in praktijk wordt gebracht.

Ik wil nu beginnen met iets te zeggen over de Sowjet-oorlogsmarine.

De geniale schepper ervan is admiraal Gorsjkow. Na het russische debacle in Cuba, toen Kennedy de Russen dwong de raketbases op Cuba af te breken, kreeg Gorsjkow het groene licht voor de opbouw van een marine zoals de wereld die nog nooit had gezien.

Hij zelf verklaarde onlangs: „De Sowjet-marine is een wereldwijd opererende AANVALSMACHT (!) en

een indrukwekkende eenheid, die iedere poging tot een plotselinge agressie tegen de S.U. afschrikt. De nuclaire voortgestuwde onderzeeboten, bewapend met geleide projectielen en lange afstandstorpido's en gesteund door vliegtuigen en schepen, uitgerust met geleide wapens, zijn in staat een vijand te vernietigen in ieder gebied van 's werelds oceanen.”

De opbouw van deze machtige vloot is mogelijk geworden o.a. door de economische en technologische hulp van het Westen!

Meer dan 400% van het industrieel potentieel wordt momenteel door de Sowjet-Unie aangewend voor militaire oorlogsvoorbereiding. Volgens Sacharow, de bekende atoom-deskundige en dissident geeft de Sowjet-Unie veertig procent van haar nationaal inkomen uit aan bewapening! En een overgroot deel daarvan wordt besteed aan de uitbreiding van de marine.

John Baron die dit in zijn onthutsend boek over de K.G.B. meedeelt, voegt er in een noot aan toe: „Twee Sowjet-economen zijn na een uitgebreide analyse van niet geheime statistieken tot de slotsom gekomen dat de Sowjet-Unie in 1969 tussen de veertig en vijftig procent van haar bruto nationaal produkt heeft uitgegeven aan bewapening. Het Amerikaanse militaire budget bedroeg in 1969 negen procent van het nationaal produkt. En dat in een jaar waarin de Verenigde Staten nog zwaar betrokken waren bij de oorlog in Vietnam.”

Daarbij houde men in 't oog dat de russische soldaat de laagst betaalde is t.o.v. die van de „westelijke” staten. De nederlandse is de hoogst betaalde! Terwijl de russische militair f 20,— per maand „verdient” ontvangt de nederlandse f 600,—.

★ ★ ★

De Sowjet-marine is sinds het mislukte Cuba-avontuur van Chroesjtsjov in duizelingwekkend tempo gegroeid.

Ik zal de lezers niet vermoeien met veel getallen. Maar enkele moeten gememoreerd.

Volgens de jongste gegevens beschikt de Sowjet-Unie thans over 320 onderzeeboten. Daarvan bevinden er zich als een oorlog zou uitbreken waarschijnlijk meer dan 100 op de Atlantische Oceaan. De Amerikanen hebben er 82! Van de russische worden er 82 met atoomenergie aangedreven. Van de Amerikanen 68.

Om te beseffen wat dit betekent overwege men dat Hitler bij het begin van de tweede wereldoorlog in totaal over 60 onderzeeboten beschikte, waarvan er slechts 30 voor de Oceaan bestemd waren. En met die 30 duikboten vernietigde Hitler 360 oppervlakteschepen in één jaar, vooral koopvaardij-schepen! Eén per dag!

Volgens admiraal Dönitz zou Hitler zonder enige twijfel de oorlog hebben gewonnen als hij de bouw van onderzeeboten niet verwaarloosd had

— ONTMOETINGS-DAG — ZWOLLE

De konaktpersoon in uw gemeente kan u precies inlichten.

Bel anders:

voor de crèche:

mevr. Van Hoffen, Zwolle
Tel. 05200-18824

voor kinderprogramma's:

mevr. Godschalk, Veldhoven
Tel. 040-538370

voor tienerprogram:

mevr. Vrijmoeth, Zwolle
Tel. 05200-13577

ten behoefte van de ontwikkeling van de „nieuwe wapens”: de V1 en de V2. Admiraal Gorsjkov publiceerde in 1976 een boek „De zeemacht van de staat. De Amerikaanse onderminister van marine Liam verklaarde dat hij daarvan meer geschrokken was dan van Hitlers „Mein Kampf”!

Gorsjkov verklaart daarin openlijk dat de Russische zeemacht ertoe dient om de wereldzeeën te gebruiken in het belang van de verdere opbouw van het wereldcommunisme. Ik citeerde reeds zijn uitspraak dat de russische marine een „wereldwijd opererende aanvalsmacht” is.

Gorsjkov betoogt verder dat oorlogsvloten enerzijds onontbeerlijk zijn voor gewapende strijd en anderzijds voortdurend worden gebruikt als een instrument voor regeringsbeleid in vredetijd. De zee is een „niemands-land” en vlooten stuiten in hun activiteiten daarom lang niet altijd op de beperkingen die verhinderen dat andere onderdelen van de strijdkrachten in vredetijd voor politieke doelen worden aangewend. Hieronder kan men rekenen de invloed op aan zee gelegen staten en het vermogen om een militaire dreiging uit te oefenen op ander niveau, beginnend met vertoon van militaire kracht en eindigend met de ontschepping van landingstroepen!

★ ★ ★

De Sowjet-marine opereert nu op alle zeeën.

Daarvoor zijn marine- en luchtbases nodig. En daarvoor heeft de Sowjet-Unie gezorgd. Met het oog daarop ontvangen Noord-Korea, Vietnam en nu Ethiopië steun. Andere landen ontvangen militaire steun in ruil voor zulke bases. Zo b.v. Jemen, Tanzania, Guinee-Bissau, Algerije, Libye, Cuba, Angola, Mozambique.

De belangrijkheid van de heerschappij over de zee springt in het oog als men overweegt dat over de Atlantische Oceaan jaarlijks 1.6 miljard ton goederen naar N.-Amerika en Europa worden verscheppt, dat zich elke dag 7000 schepen op die Oceaan bevinden. En dat èn Amerika èn Europa voor de hun benodigde olie voor het over-, overgrote deel van de aanvoer over zee afhankelijk zijn.

Amerika is voorts voor 93% afhankelijk van de invoer van cobalt, voor

99% van mangaan, voor 80% van platina, voor 91% van chroom. De OESO-Europese landen zijn voor 75% afhankelijk van de grondstoffen-voer. Van de Zuid-Afrikaanse grondstoffenuitvoer gaat meer dan 55% naar Europa!

Heel dat vitale zeetransport — en nu spreken we nog niet eens over wat er bij het uitbreken van een oorlog aan transportmiddelen nodig is — kan door de Sowjet-marine volledig worden lam gelegd.

★ ★ ★

Welke betekenis deze enorme russische marine — en heel het militaire apparaat van de Sowjet-Unie heeft — ziet men —, als men zien wil — in Afrika.

In februari 1976 kwam in Angola met Russische steun een marxistische minderheid aan de macht die dat zonder die hulp nooit zou hebben klaar gespeeld. De Sowjet-Unie leverde aan deze organisatie, de MPLA, in 1975 voor bijna 200 miljoen dollar militaire bijstand, een bedrag dat even groot was als de totale militaire hulp die alle Afrikaanse landen bezuiden de Sahara in 1974 uit alle buitenlandse bronnen ontvingen. Bovendien hielpen de Russen ook nog eens 11000 Cubaanse militairen bij hun overtocht naar het verre Angola. Kortom voor het eerst sinds 1945 hielp de Sowjet-Unie in een veraf gelegen gebied met militaire middelen een regime van haar eigen keuze in het zadel.

Wat onbevooroordeelde waarnemers vooral diep bezorgd maakt, is dat Moskou ondanks alle ontspannings-gesprekken, deze gewapende hulp aan bevrijdende bewegingen als volkomen normaal en natuurlijk beschouwt. We wezen reeds op het woord van Gromyko dat Rusland zonder enige reserve alle guerilla- en bevrijdingsacties steunde en steunt. En Breznjef verklaarde op het 25e partijcongres (febr. 1975): „Detente (ontspanning) maakt op geen enkele manier een einde aan de klassenstrijd.” En tegelijk wees hij erop dat de invloed van de communistische landen op de internationale politiek „sterker en dieper” was geworden in de afgelopen jaren. En deze invloed, aldus Breznjef, zou het Kremlin „verdubbelde energie geven om zijn ontspanningsbeleid voort te zetten.”

Dit klinkt menigeen misschien vreemd in de oren. Ja — maar alleen hen die nog niet snappen dat voor de Russen „ontspanning” betekent:

het doen inslapen van „het Westen”; het versterken van het pacifisme daar; het ondermijnen van de maatschappelijke orde in de vrije wereld; het al meer slachtoffers maken van de „totalitaire verleiding”; en — bovenal — voortdurende versterking van de eigen militaire kracht.

IJSSELHAL — ZWOLLE

Thema:

„LEVEN IN DE EINDTIJD”

Sprekers:

Prof. Dr Ir. E. Schuurman
Ds G. van den Brink

Gien Karssen,

Een Vrouw naar Mijn Hart.

Telos-boek, Amsterdam '77

Emancipatie — je hoort niet anders tegenwoordig. Je hoeft 's morgens tijdens het bedopmaken of aardappelschillen de radio maar aan te zetten, of er is wel een praatprogramma waarin vrouwen haar frustraties, teleurstellingen of huwelijksproblemen er en public uitgoeien. Wat moet ik nu met zulk gepraat, niet alleen voor de radio, maar ook in gesprekken met mijn buurvrouw, mijn vriendin of zomaar iemand die mijn mening daarover vraagt? Hoe is mijn houding en waardoor laat ik mij leiden? Is de bijbel mijn richtsnoer of vind ik dat ouderwets, en zit er in de diverse vrouwenpraatgroepen toch iets dat ook bij mij bevrijdend werkt?

Gien Karssen wil met haar boeken over vrouwen in de bijbel laten zien, hoe geweldig rijk het leven van een vrouw kan zijn. Hoe vrij een vrouw is, als zij zich gebonden weet aan de Here Jezus. In haar boek *Een Vrouw naar Mijn Hart* behandelt zij het leven van de vrouw uit Spreuken 31. Een bijbelgedeelte dat zeker in deze tijd zuiverend werkt, als je voortdurend — om met de schrijfster te spre-

— ONTMOETINGS-DAG — ZWOLLE

Willen de kontaktpersonen
graag spoedig hun opgaven
doen aan Fam. D. Mak
Tesselschadestraat 23, Zwolle
Tel. 05200-35074

ken — „de rauwe kreet om revolutie” hoort. Dit boek is een krachtige ruggesteun voor vrouwen die het irriterende emancipatiegepraat beu zijn en wel eens een bijbels licht op dit onderwerp willen zien. Als er gevochten moet worden voor de bevrijding van de vrouw, is het allereerst noodzakelijk de bijbel er op na te lezen. Dit boek kan daar een goede hulp bij zijn; er staan heel waardevolle dingen in.

Mevrouw Karssen schrijft erg plezierig — dat zal ieder die al eens iets van haar heeft gelezen wel weten. Alle hoofdstukken in dit boek worden afgesloten met een aantal vragen die het onderwerp gemakkelijk bespreekbaar moeten maken. Wie wel eens bijbelstudies van Navigators heeft ingezien of gevolgd, zal deze vraagstelling niet vreemd voorkomen. Persoonlijk vind ik die vragen storend, met name de vragen op pag. 131 e.v. In de verte doet het mij denken aan een quiz in een damesblad. Ik vind een boek met een enkel woord vooraf, waarin de schrijver zijn bedoeling uiteenzet, begrijpelijk; maar als daar nog bij komen: „Voor het geval dat” en „Woord achteraf”, dan lijkt mij dat te veel van het goede.

Op pag. 129 staat: „de 21 verzen die onder de loop werden genomen”. Spreuken 31:10-31 telt 22 verzen. Ieder vers begint met een letter van het hebreeuwse alfabet. Dat had de schrijfster kunnen weten met de Statenvertaling erbij. Dit bijbelgedeelte bevat het ABC van „de flinke vrouw”. En dit ABC, deze „wet”, doet mij mijn zonden kennen. Ik mis heel sterk deze kant die ook aan Spreuken 31 zit. De schrijfster veegt deze kant op pag. 22 van tafel met de woorden:

„Er zijn vrouwen, ook christen-vrouwen, die niets van deze bijbelse vrouw moeten hebben. Ze redeneren: ze is te volmaakt. En ze vragen zich af: wie kan aan haar tippen? Hun reactie is begrijpelijk. Niet iedere vrouw is zo begaafd als zij. Ook moet in elk leven ruimte worden gelaten voor ontwikkeling en groei. Toch inspireerde God de moeder van Lemuel ongetwijfeld niet tot dit geschreven portret om vrouwen te ontmoedigen. Integendeel!

Hij wil met deze vrouw illustreren hoe rijk gevarieerd het leven van een vrouw kan zijn. Laten zien dat ze vele mogelijkheden heeft. Bovenal dat het kortzichtig voor een vrouw zou zijn om tevreden te zijn met minder dan het allerhoogste, namelijk een vrouw te zijn naar het hart van God.”

Nu laat ik de emancipatieproblematiek even helemaal buiten beschouwing en ik lees Spreuken 31 voor mezelf. En dan vraag ik me af: Mag ik me mis-

schien hevig geïrriteerd voelen, als ik dit bijbelgedeelte lees? Het is namelijk helemaal niet gemakkelijk je te vereenzelvigen met de vrouw uit Spreuken 31, zoals de schrijfster suggereert in haar „Woord vooraf”. Spreuken 31:10-31 ligt in hetzelfde vlak als Exodus 20 en wat Paulus in zijn brieven over de levensheiliging schrijft. Op vele plaatsen in de bijbel voelt een mens zich in de nek gegrepen en dat is bij Spreuken 31 zeker het geval. Inderdaad: zo hoort het in een huwelijk naar Gods hart. Zo heeft Hij het bedoeld in het paradijs. Een prachtvrouw, een prachtman. Over die man zou ook een boek te schrijven zijn. Hij is immers in staat naast zo'n vrouw te leven. Dan moet je van groot formaat zijn. Zoals God je heeft bedoeld.

In Spreuken 31 wordt aan mannen en vrouwen een spiegel voorgehouden. En die spiegel toont ons een volmaakt beeld. Wij kijken er naar en de moed zinkt ons in de schoenen. Wil God dat wij zó met elkaar leven? Maar wie is daartoe in staat? En deze onmacht doet een mens naar de Here Jezus vluchten. Want wij hebben geen hogepriester die niet kan meevoelen met onze zwakheden, maar één die op gelijke wijze als wij is verzocht geweest, Hebr. 4:15. Hij is in onze ellende gaan staan en dat was het geweldige, ook voor de vrouwen die Hem volgden. Zeker, Gien Karssen beschrijft in haar boek wat de komst van de Here Jezus voor de

bevrijding van de vrouw betekent. Maar dat element van natuurlijk verzet tegen Gods Woord, samenvallend met het gevoel van onvolkomenheid, ontbreekt nagenoeg geheel in haar boek.

De Heidelbergse Catechismus vraagt en antwoordt zeer terecht:

„Waarom laat God ons de tien geboden dan zo streng verkondigen, als toch niemand ze in dit leven houden kan?

Ten eerste opdat wij ons leven lang onze zondige aard steeds meer leren kennen en daardoor nog meer begeren de vergeving van de zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken.

Ten tweede opdat wij altijd ijverig zijn in goede werken en God bidden om de genade van de Heilige Geest, om steeds meer naar het beeld van God vernieuwd te worden, totdat wij na dit leven het doel, namelijk de volmaaktheid, bereiken.” (115).

Ik lees Spreuken 31:10-31 nog eens en ik weet: Here, ik kan het niet, ik ben vaak ten einde raad. Maar U kunt het wel. Daarom kom ik bij U. Neem mij, breek mij, vul mij, zend mij. De Here Jezus maakt van ons mensen naar Gods hart en dan gaan we vanzelf naar de norm leven die de bijbel daarvoor aangeeft.

Y. Veefkind-Eenkhorn

De volken

*De volken
zij zullen niet vermogen
tegen Jahwe
wel nadert er een laatste
vernietiging
want er zijn apocalyptische
snellheden
en er zal een versmelting zijn
van alle gebinten
der schepping.*

*Al deze dingen echter
zij dragen reeds andere
namen
want wij spreken van een wereld
in barensnood
en wij leerden getroost onderscheiden
tussen de dood van ons
en het leven
in Hem.*

*Wij de gezalfden
wij ontvingen een uitzonderlijk weten
wij leerden hier eeuwen aanvaarden
ook de laatste
want wij zullen ze ruilen
straks in een punt
van de tijd.*

G. Boogaard

Uit: Tijd en teken

Uitg. G. F. Callenbach, Nijkerk

Einde schriftelijke correspondentie van binnen- en buitenverband Geref. kerk te Dalfsen (aanhangel)

Correctheidshalve publiceren we het schrijven van de binnenverband-broeders dat we op onze laatste brief ontvingen. Kennelijk willen de broeders (op papier) het laatste woord hebben. Nu, dat kunnen ze krijgen. Hier volgt hun brief...

Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders,

Uw brief van 7 nov. jl. hebben we ontvangen en gelezen. U komt tot de conclusie: 'dat het niet mogelijk is langs schriftelijke weg nader tot elkaar te komen'. Dat vinden we jammer, maar ook vreemd, want voorwaarde voor goede communicatie is dat de een de ander antwoordt. Dat laatste doet u niet.

Van onze kant hebben we gesteld dat we gerust willen praten over de kerkrechtelijke kanten van de breuk in Dalfsen tussen U en ons.

Maar, zeiden we, die kerkrechtelijke kwesties hebben een achtergrond die eerst doorgesproken moet worden. In de vorige brief aan U, d.d. 10 sept. formuleerden we het zo: 'Als U die zorg om de waarheid niet erkent, dan heeft het geen enkele zin dat U en wij, zoals U voorstelt, samen gaan praten over eventuele misslagen in

kerkrechtelijk opzicht. Als U en wij het er niet samen over eens zijn, dat er o.a. voor de leer van Ds Telder en van Ds Vonk en van anderen en voor het relativisme van de Open Brief geen plaats mag zijn in onze kerken, als wij verschillend denken over de binding aan de belijdenis der Waarheid, als wij niet oprecht het Ondertekeningsformulier willen blijven hanteren, dan is een samenspreking, zoals door U voorgestaan, nutteloos'.

Waarom gaat U niet in op deze kernpunten van de kerkelijke breuk? Waarom leidt U het 'gesprek' af naar het kerkrechtelijke aspect? Als we langs elkaar heen praten, wat genoemde kernpunten betreft, is het inderdaad beter dat beide kerkeraden hun tijd anders gebruiken. Alle pogingen die beogen U en ons weer tot elkaar te brengen, dienen volgens ons uit te gaan van de belangrijkste voorwaarden waaronder de gereformeerde kerken in Nederland destijds elkaar hebben gevonden, namelijk van de binding aan de belijdenis der Waarheid, zoals deze is omschreven in het Dordtse Ondertekeningsformulier.

Met christelijke groet, namens
de Raad van de Geref. Kerk
in Dalfsen,
Ds J. Slotman, praeses,
L. Bouwers, scriba.

Onze kerkeraad heeft in zijn vergadering van 2 jan. deze brief voor kennisgeving aangenomen. Na alles wat we tevoren hebben geschreven bleef er weinig anders over. Kennelijk is het rookgordijn over Ds Telder, Ds Vonk en het 'relativisme' van de 'Open Brief' nog steeds geliefd. Maar de Here zal dit rookgordijn eens optrekken.

D. K. S.

(Overgenomen uit: „Onder de Lelie”)

nieuws uit breder kring

TV-programma over de gevaren van yoga

Dinsdagavond 25 april a.s. zendt de EO-televisie een programma uit met de titel: „Yoga”. En dat is niet zo maar toevallig, want het Westen wordt tegenwoordig overspoeld door oosterse religies en Yoga is daarvan een wezenlijk facet. Yoga is „in”. Enkele honderdduizenden Nederlanders (en dat aantal neemt jaarlijks toe) beoefenen yoga. In bedrijven worden yoga-lessen gegeven in de pauze, yoga wordt toegepast in de zwangerschapsgymnastiek, bejaardentehuizen hebben yoga op hun programma staan, predikanten propageren yoga op katechisatie, 's avonds laat op de radio geeft iemand enkele yoga-oefeningen door. En de vraag: „Hebt u al eens yoga geprobeerd?” kan in Nederland tegenwoordig zo maar door een huisarts aan zo maar een patiënt worden gesteld. Overal vindt yoga een groots onthaal. „Want”, zo zegt men, „yoga biedt de oplossing. Yoga geeft rust, vrede, is het medicijn tegen slapeloosheid; door yoga kom je beter in contact met jezelf en met God.”

Wat is yoga?

Maar wat is yoga eigenlijk? Is het alleen maar een onschuldige vorm van gymnastiek? Zijn het alleen maar ademhalingsoefeningen? Kan het wetenschappelijk worden geanalyseerd? Kan het de toets van de bijbelse doorlichting doorstaan? Immers: ook christenen doen aan yoga en soms gaan predikanten hierin voor...

In de komende TV-documentaire zal worden nagegaan wat yoga nu werkelijk is. Wie kan je dat het beste vragen? Vanzelfsprekend hen die het kunnen weten: yoga-leraren en de overige beoefenaars van yoga zelf. Zij hebben een antwoord op de vraag wat yoga is. Dat antwoord is onduidelijk: een religie!

Yoga komt uit India, uit de godsdienst van het hindoeïsme, en overspoelt de laatste tien jaar de gehele westerse wereld. Yoga begint nu ook zijn intrede in de kerken te doen. De vraag is: waartoe leidt yoga? Een antwoord op die vraag van mensen met yoga-ervaring is al even duidelijk: yoga leidt naar geestelijke duisternis.

Het TV-programma „Yoga” wordt op dinsdag 25 april om 20.20 uur uitgezonden via Nederland 1. Een boekje met de bewerkte tekst van dit programma kunt u gratis aanvragen door een briefkaart met de vermelding „Yoga” te sturen naar de EO, postbus 565, Hilversum.

TV-programma voor de Turkse gastarbeiders

Speciaal voor de Turkse gastarbeiders in ons land en hun gezinnen brengt de EO-televisie dinsdag 2 mei a.s. een Turks gesproken speelfilm op het scherm welke van Nederlandse ondertitels zal worden voorzien. De titel is „Yoneko” en dat is tevens de naam van een meisje, dat de hoofdrol vervult in deze — op een ware geschiedenis gebaseerde — Japanse film. Na een bijzonder moeilijke weg leert zij de Heer Jezus kennen. Aan het eind van het programma zal worden meegedeeld dat Turken die dat wensen, contact kunnen opnemen met de EO. Om dit duidelijk te maken komt er dan een Turkse tekst op het scherm.

Kort voor de uitzenddatum zal met advertenties en strooibiljetten worden getracht, onder de in ons land verblijvende Turken de nodige bekendheid te geven aan het programma, dat op 2 mei via Nederland 1 vanaf 19.50 uur wordt uitgezonden. Wie wil meehelpen met de verspreiding van strooibiljetten, kan tot half april een aantal exemplaren aanvragen bij de Evangelische Omroep, afdeling Voorlichting, postbus 565, Hilversum (desgewenst ook telefonisch: telefoon 035-852641).

Persbericht

Vroeger werden de geestelijke verzorgers in de strafinrichtingen van Gelderland financieel bijgestaan door de afdeling Arnhem van de Protestantse Christelijke Reclaseringsvereniging. Nu deze vereniging in de fusie van een aantal reclaseringsverenigingen is opgegaan en dus niet meer bestaat, kwam een einde aan activiteiten in de strafinrichtingen, die door de overheid niet worden gefinancierd.

Door de geestelijke verzorgers werd dit uitvallen van financiële hulp in toenemende mate gevoeld als een ongewenste beperking van de arbeid voor gedetineerden. In nauwe samenwerking met de in aanmerking komende geestelijke verzorgers werd

daarom een stichting in het leven geroepen, die kortheidshalve de naam „Geldévana” draagt. De volledige naam van de stichting luidt: „Protestantse Stichting ten behoeve van de in de provincie Gelderland verblijvende gedetineerden, voorwaardelijk veroordeelden en hun naaste familiebetrekkingen.” De stichting stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het bevorderen van het geestelijk welzijn van gedetineerden en hun naaste familiebetrekkingen en wil dit realiseren door middel van o.m. de volgende activiteiten:

- het aantrekken van personen en groepen voor:
 - groeps- en contact-bijeenkomsten;
 - het bijwonen van kerkdiensten in de strafinrichtingen;
 - het onderhouden van contacten met familie en persoonlijk contact met gedetineerden.
- het verschaffen van lectuur etc. aan gedetineerden en anderen in het bijzonder in verband met en ter gelegenheid van de viering van christelijke feestdagen in de strafinrichtingen.

Voor het in praktijk brengen hiervan is geld nodig. Het bestuur doet een beroep op alle christenen om dit werk te steunen door het overmaken van een bijdrage op girorekening 3881871 van de penningmeester Geldévana te Zutphen. Het bestuur verklaart zich bereid tot het geven van nadere inlichtingen, terwijl goede suggesties van harte welkom zijn.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

C. Rosenbrand, Ede, voorzitter. Tel. 08380-15142.
G. E. Rietveld-de Vries, Emdenmeene 32, Harderwijk, secretaresse. Telefoon 03410-12935.
J. Derksen, Zutphen, penningmeester. Tel. 05750-18052.
Mr. J. W. Bax, Arnhem. Tel. 08362-3884.
D. J. Kempers, Doetinchem. Telef. 08340-25555.

CHRISTELIJK NATIONALE M.A.V.O. — WEZEP

Gevraagd met ingang van 1 augustus

docent(en)

voor de vakken aardrijkskunde ± 24 uur
en godsdienst ± 5 uur

Sollicitaties aan de directeur H. van Groen, v. Limburg Stirum-laan 17, Wezep, telefoon (school) 05207-1979; (huis) 05207-1557.

Weer is het wonder bij ons geschied.
Wij zien het, maar doorgronden 't niet.

Wij loven God om de
geboorte
van onze dochter en
mijn zusje

Lydia

Wim en Hilde in 't Hout
Elise

31 maart 1978

Dinkelstraat 49, 1946 RB Beverwijk

De HERE dankbaar delen wij U mee
dat we met onze ouders

Z. G. VAN OENE

en

M. A. VAN OENE-MEIJER

op 10 april a.s. de dag hopen te
herdenken dat zij 25 jaar getrouwd
zijn.

Op 19 april zal het 25 jaar geleden
zijn dat vader in het ambt van
dienaar des Woords bevestigd werd.

Mogen zij de kracht ontvangen om
met blijdschap hun taak te blijven
vervullen.

JOOP
MARJAN en HANS
DINEKE

Wipstrikerallee 5, Zwolle.

Gelegenheid tot feliciteren op woensdag
19 april a.s. van 16.30—18.30 uur in 't Bas-
tion, Badhuiswal, Zwolle.

Te huur

28-6-2-8

wegens afwezigheid,
MOOIE BOERDERIJ,
voorzien van alle comfort,
nabij natuureservaat bij
Dalfsen.

Telefoon 05290-372.

Drukkerij „Steenbergen”

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukwerk

Zeist - Telefoon 03404-12452

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD !

Redaktieleden:

Ir. A. W. Biersteker; Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo; Ds E. R. Postma

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller, Riouwstraat 59, 1521 SC - Wormerveer
Tel. 075-282589.

Adres voor de rubriek Kerknieuws:

Ds O. Mooiweer, Volksparksingel 45, Enschede, tel.
053-310259

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, Zeist,
tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38, Leersum, tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 39,— per jaar of f 20,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch
slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot
15 november.